

ምዕራፍ 12

በየስብሰባው የሚደመጡ ውዝግቦችና የእምነት መግለጫዎች እድገት፤

ከ313-451 ዓ.ም. ባሉት ጊዜያት በተለያዩ ጉባኤዎች የተነሱ ውዝግቦችን መፍትሄ ለመስጠት የተለያዩ የእምነት መግለጫዎች ይወጡ ጀመር። በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ የሥነ-መለኮትን ትምህርት በማስመልከት ታላላቅ ቅራኔዎች የተነሱባቸው ሁለት ዘመናት ነበሩ። አንዱ የፕሮቴስታንት እንቅስቃሴ ታላላቅ መግለጫዎች በከፍተኛ ጥረት የተዘጋጁበት ሪፎርሜሽን (የተሃድሶ ዘመን) ሲሆን፤ በዚህም ወቅት እጅግ የተጣጣረ የሥነ-መለኮት ትምህርት ክርክሮች የተካሄዱበት ነበር። ሌላው የሥነ-መለኮት ውዝግብ የተፈጠረው ቀደም ብሎ ከ325-451 ዓ.ም. ባለው ጊዜ ውስጥ ሲሆን ለውዝግቡ መፍትሄ ለመሻት ዓለም አቀፍ ወይም ኤኪሜኒካል ጉባኤዎች ቤተ ክርስቲያኖችን የሚወክሉ መሪዎች የተገኙባቸው ጉባኤዎች ተካሂደዋል። እነዚህ ጉባኤዎች ቤተ ክርስቲያን በዓለም አቀፍ ደረጃ ሊያስማሙ የሚችሉ እንደ ኒቅያና ኦትናስያን መግለጫዎች የመሳሰሉትን አወጥተው ነበር። ይህ ዘመን የክርስትና እምነት ዋና ዋና ትምህርቶች (ዶግማዎች) የተመሠረቱበት ዘመን ነው። ዶግማ የሚለው ቃል ዶኬሶ ከሚለው ከላቲንና የግሪክ ግሥ የተገኘ ነው። የቃሉ ትርጉም ማሰብ ማለት ነው። በዚህ ዘመን የተበጁ ዶግማዎች ወይም መሠረታዊ ትምህርቶች፤ አወዛጋቢ በሆኑ ጉዳዮች ላይ መጽሐፍ ቅዱስና የቤተ ክርስቲያን አባቶች የተናገሩትና፤ የጻፉትን በትክክል በመተርጎም እንደዚሁም የተሳሳቱ አመለካከቶችን ለማስወገድ በጥልቅ በማሰብና ማጥናት የተመሠረቱ ናቸው።

ከዚህ በተጨማሪም ይህ ሚዛናዊ ካልሆነ የመጽሐፍ ቅዱስ ጥናት በመነሳት አንድ ግለሰብ ወይም አንድ ቤተ ክርስቲያን ሥነ-መለኮትን በመሰለ መሠረታዊ አንድ ትምህርት ላይ ብቻውን የሚያካሄደው ምርምር ወደ አልታሰበ ስህተት ሊያመራ እንደሚችል የተመሰከረበት ጥሩ አጋጣሚ ነው። እውቁ ምሁር ሰባሊዩስ የእግዚአብሔርን አንድነት ትምህርት ለመጠበቅ ከነበረው ጉጉት የተነሳ የሥላሴን ህልውና ለመከላከል እንደሞከረ ሁሉ፤ አርዮስ ደግሞ በራሱ አስተሳሰብ የአምላክን ከአንድ በላይ የማድረግን አደጋ (ፓሊቲይዝምን) ለማስወገድ ሲል በክርስቶስና በአብ መካከል ያለውን ግንኙነት በማበላለጥ፤ መጽሐፍ ቅዱስ ካልሆነ ትንታኔ ውስጥ ተዘፈቀ።

በጥንቷ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ፤ በሥነ-መለኮት ትምህርት ጥያቄዎች ላይ ውዝግብ የተነሳው እጅግ ዘግይቶ መሆኑ ለአንዳንዶቻችን የሚያስገርም ሊሆን ይችላል። ሆኖም ይህ ሊሆን የቻለበት ዋናው ምክንያት በስደት ዘመናት የነበረው የምእመናን ትኩረት በክርስቶስ ላለ ህብረትና በመጽሐፍ ቅዱስ ላለ እምነት እንጂ፤ በአንድ መሠረታዊ ትምህርት ትርጉም ላይ ለሚነሳ ክርክር ክብደት የሚሰጠው አልነበረም። በተጨማሪም ቤተ ክርስቲያን ከመንግሥት የሚደርስባትን ተጽዕኖ ለመቋቋም የተባበረ ኃይል እንደሚያስፈልጋት ለመረዳትና ውስጣዊ አንድነቷን ለማጠናከር ጊዜው እራሱ አስገድዷት ነበር። እንዲሁም ቁስጠንጢኖስ መንግሥቱን አንድ ለማድረግና የቀድሞውን ሥልጣኔ ለማዳን ያደረገው ሙከራም በቤተ ክርስቲያን ዘንድ አንድ ወጥ የሆነ መሠረታዊ ትምህርት (ዶግማ) ለማራመድና እራሷም እንደ ሲሚንቶ የጠነከረ የፖለቲካ አካል መገንባት ነበረባት። በመሆኑም መንግሥት ሊኖራት የሚገባው አንድ ወጥ ዶግማ ብቻ ነበር። በቅዱሳት መጻሕፍት ትምህርት አተረጓጎም ላይ የሚታዩትን ዋና ዋና ልዩነቶች ለማስታረቅ ቤተ ክርስቲያን ያገኘችው መፍትሄ ዓለም አቀፍ ወይም ኤኪሜኒካል የሆነ ጉባኤን መጥራት ሲሆን ጥሪውና ብዙውን ጊዜ ስብሰባውም በሮማው ንጉሠ ነገሥቱ የሚመራ ነበር። በዚህ ሁኔታ የመላው አብያተ ክርስቲያናት መሪዎችና ተወካዮች የተገኙባቸው ሰባት ጉባኤዎች ተካሂደዋል። በተለይ በመንግሥቱ ምሥራቃዊ ክፍል የሚገኙት ታላላቅ የቤተ ክርስቲያን መሪዎች በስብሰባዎቹ ላይ እራሳቸው ከመገኘታቸውም፤ በክርስትና እምነት ላይ ከፍተኛ ተጽዕኖ በሚያስከትሉ የወቅቱ የሥነ-መለኮት ትምህርት ችግሮች ላይ መፍትሄ በመፈለግ ቀዳሚ ሚና ይጫወቱ ነበር።

I. የሥነ-መለኮት ትምህርት

በሥላሴ ውስጥ ያሉ አካላዊ (ሰብአዊ) ህልውናዎች ግንኙነት፤ ሀ. ወልድ ከአብ ጋር ከዘላለም ጀምሮ ያለው ግንኙነት፤

በእግዚአብሔር አብና በልጁ በክርስቶስ መካከል ያለውን ግንኙነት የመገንዘብ ችግር በቤተ ክርስቲያን ዘንድ

አንገብጋቢ ጥያቄነቱ የተከሰተው የስደቱ ጊዜ ከመፈጸሙ ወዲያውኑ ነበር። ለምሳሌ በምዕራብ አውሮፓ ተርቱሊያን ‘በሦስት አካላዊ ህልውና ውስጥ ያለ አንድ የመለኮት ይዘት’ የሚለውን የሥላሴ ትክክለኛ አተረጓጎም ያለምንም ተቃውሞ ያስተምር ነበር። ስለዚህም ይህ ውዝግብ በክረረ መልኩ ይካሄድ የነበረው በመንግሥቱ ምሥራቃዊ ክፍል ብቻ ነበር ለማለት ይቻላል። እንደሚታወሰው ሁሉ ቤተ ክርስቲያን ሁልጊዜ የኒተሪያውያን ስለ ክርስቶስ ያላቸውን አስተሳሰብ ስትዋጋ ቆይታ ነበር። የዘመናችንም የየኒተሪያኒዝም አሳብ አራማጆች (በቀደምትነት) አስተያየት ቀደም ሲል በአርያኒዝምና እንደዚሁም በ16ኛው ክፍለ ዘመን ከተነሱት ከሱሰንያኒዝም አመለካከት የሚለይ አይደለም።

በ318 ወይም በ319 ዓ.ም. አካባቢ የእስክንድሪያ ጳጳስ የነበረው እስክንድሮስ ከእርሱ ጋር ለሚያገለግሉ ሽማግሌዎች (ፕሬስቢይተርስ) ‘የሥላሴ አንድነት ታላቅ ምስጢር’ በሚል ርእስ አንድ ሰብከት አሰምቶ ነበር። ከነዚህም ሰዎች መካከል አንዱ አሪዮስ ነበር። አሪዮስ (ከ250-336 ዓ.ም. አካባቢ) ከማንኛውም ዓለማዊ ደስታና ምኞት እራሱን በማግለል ለከፍተኛ ሥነ-ሥርዓት በመገዛትና በተወዳጅ ሰባኪነቱ የታወቀው ሰው ነበር። ሆኖም ይህ ሰው የእስክንድሮስን ሰብከት ወዲያውኑ ነበር የተቃወመው። ለዚህም ያቀረበው ዋናው ምክንያት እስክንድሮስ በመለኮት ውስጥ ያሉትን እካላዊ ህልውናዎች ልዩነት በትክክል አልተረዳም በማለት ነበር። አሪዮስ ብዙ አማልክትን የማምለክ (ፓሊቴይስቲክ) አመለካከትን ለማስወገድ ካለው ፍላጎት የተነሳ ነበር የክርስቶስን እውነተኛ አምላክነት የሚፃረር የተሳሳተ አቋም ለመያዝ ያበቃው። በእርሱ አስተሳሰብ “ክርስቶስ ዘላለማዊ አይደለም” አለ።

ይህ ከፍተኛ ጉዳይ ከደኅንነት ትምህርት ተለይቶ የሚታይ አልነበረም። ክርስቶስ ከእውነተኛው አምላክ የሚያንስ (ግማሽ ሰውና አምላክ) ከሆነ ወይም የሲቢየስና አሪዮስ በተከታታይ እንዳሉት ከአብ ተመሳሳይ ወይም የተለየ የመለኮትነት ባሕሪ ያለው፤ እንደምን ሰውን ማዳን ይችላል? ከአብ ጋር ያለው ግንኙነት ምንድን ነው? የሚሉት ጥያቄዎች አብረው መመለስ ነበረባቸው። ይህ ውዝግብ እጅግ መራራ እየሆነ ከመሄዱ የተነሳ እስክንድሮስ አንድ መለስተኛ ጉባኤ (ሲኖዶስ) በመጥራት አሪዮስን አስወገዘው። አሪዮስም የትምህርት ቤት ጓደኛውና የኒኮሚዲያ ጳጳስ ወደነበረው ወደ ዩሲቢየስ ሸሽቶ ሄደ። ይህ ውዝግብ የተፈጠረው በትንሿ እስያ ዙሪያ ስለነበር ለመንግሥቱና ለቤተ ክርስቲያን አንድነት ከባድ ፈተና ፈጥኖ ነበር። ቁስጠንጢኖስ ይህንን ውዝግብ ለማርገብ (ለመፍታት) ለእስክንድሪያው ጳጳስና ለአሪዮስ ደብዳቤ በመጻፍ ሊያግባባቸው ቢሞክርም፤ ቅራኔው እጅግ ከመክረሩ የተነሳ ከንጉሠ ነገሥቱ በመጣ ደብዳቤ ብቻ የሚፈታበት ጊዜ አልፎ ነበር። ስለዚህ ቁስጠንጢኖስ የቤተ ክርስቲያን ጳጳሳት የሚካፈሉበት ጉባኤ በመጥራት ለጉዳዩ መፍትሄ ለማስገኘት ሞከረ። ይህ ጉባኤ በ325 ዓ.ም. ከክረምቱ ቀደም ብሎ በኒቂያ ተካሄደ። በጉባኤው ከ200-300 የሚደርሱ ጳጳሳት የተካፈሉበት ሲሆን ከምዕራብ ቤተ ክርስቲያን የመጡት ግን ከ10 የማይበልጡ ጳጳሳት ነበሩ። ይህ ጉባኤ ሲደረግ የወጣውን ወጭ ሁሉ ንጉሠ ነገሥቱ ከመሸፈኑም ስብሰባውም በቁጥጥሩ ሥር እንዲካሄድ አደረገ። ይህም ቤተ ክርስቲያንን ለመጀመሪያ ጊዜ በመንግሥት የፖለቲካ የበላይ ቁጥጥር ሥር እንድትውል አበቃት። በቤተ ክርስቲያንና በመንግሥት መካከል ያለው ግንኙነት ለወደፊትም ቢሆን የማያቋርጥ ስለመሆኑ ግልጽ ምልክት የታየው በዚህ ስብሰባ ወቅት ቢሆንም፤ ጳጳሳቱ ግን በተለይ ያተኮሩት በአጨቃጨቂው ሥነ-መለኮት ትምህርት ኑፋቁ ላይ ስለነበረ ለጉዳዩ ክብደት ለመስጠት ጊዜም አላገኙም።

በዚህ ጉባኤ ላይ ሦስት የተለያዩ አመለካከቶች ቀርበው ነበር። በቀሳርያው ዩሲቢየስ ሳይሆን በኒኮሚዲያው ዩሲቢየስ የሚደገፈው አሪዮስና በዚያ ከነበሩት መካከል ጥቂቶቹ ክርስቶስ ከዘላለም ጀምሮ ከአብ ጋር አልነበረም፤ በእግዚአብሄር የመፍጠር ሥራ ውስጥ የራሱ የሆነ አጀማመር አለው የሚል አቋም ያዙ። አሪዮስ፤ ክርስቶስ ከአብ ጋር በይዘትም ሆነ በህልውና የተለየ ነው የሚል አቋም ከመያዙም፤ ክርስቶስ በሕይወቱ በታየው ታላቅ የሞራል ብቃትና ለእግዚአብሔር ፈቃድ ባሳየው ፍጹም መታዘዝ ብቻ እንደመለኮት መታየት አለበት በማለት ይከራከር ነበር። በተጨማሪም ክርስቶስ የተፈጠረው እንደመላእክትና ሰው ሳይሆን ከምንም ነገር ቢሆንም፤ የአብ ተቀጥላና (ጥንኛና) ከአብም በይዘትና በህልውና የተለየ ነው የሚል እምነት ነበረው። ከአብ ጋር በሥልጣን እኩል እንዳልሆነ እኩል ዘላለማዊነትም እንደሌለው፤ በይዘትም እንደሚለያዩ በመግለጥ ያስተምር ነበር። ለአሪዮስ፤ ክርስቶስ መለኮታዊ ያለው ይሁን እንጂ አምላክ አልነበረም።

(ከ296-373 ዓ.ም.) የኖረው አትናቴዎስ አሪዮስን ለሚቃወመው እውነተኛ አመለካከት ዋናው ተሟጋች ሆነ። ወላጆቹ በጣም ሃብታም ስለነበሩ በገነኛው የእስክንድሪያው የመሠረታዊ ክርስትና ትምህርት ቤት የመማር እድል እንዲያገኝ አደረጉ። “ደኢንካርኔሲዮን” የተባለው ሥራው ስለ ክርስቶስ ያለውን መሠረታዊ ትምህርት ያሳየበት ነበር። አትናቴዎስ በጉባኤው ላይ የተካፈለው በሠላሳ ዓመት የወጣትነት እድሜው ሲሆን፤ እርሱም ክርስቶስ የራሱ

አካላዊ ህልውና ያለው ቢሆንም፤ ከአብ ጋር ከዘላለም ጀምሮ የነበረና አንድ ይዘት ያለው ነው የሚለውን አሳብ በማጠናከር አቀረበ። ይህንንም አቋም የያዘበትን ምክንያት በማብራራት ክርስቶስ ከአብ ቢያንስ ኖሮ፤ እራሱ እንደሚያንስ በነገረን ነበር። ይኸውም ምንጊዜም ቢሆን ክርስቶስ ያስተማረው እውነትን ብቻ ከመሆኑም አምላክ ባይሆን ኖሮ የሰዎች አዳኝ ለመሆን ባልቻለም ነበር ሲል አትናቴዎስ ገለጠ። እንደ አትናቴዎስ እምነት የሰው ዘላለማዊ ደኅንነት በአብና በወልድ ግንኙነት ውስጥ የሚካተት ነው። አትናቴዎስ፤ ክርስቶስ ከአብ ጋር እኩል መሆኑን፤ በዘላለማዊ ህልውና አንድ መሆናቸውንና በይዘትም አንድ የመሆናቸውን አቋም አጽንቶ በመያዙ አምስት ጊዜ ያህል የስደት ፈተና ገጥሞታል።

አብዛኞቹ የደገፉት የታሪክ ምሁር የሆነው የቄሳሪያው ዩሲቢየስ ያቀረበውን አሳብ ነበር። ለዚህም ከአርዮስና ከአትናቴዎስ ሐሳቦች በጣም ጥሩ ናቸው የሚላቸውን ብቻ በመምረጥ ያቀረበው አስታራቂና ለዘብተኛ የሆነ ሐሳብ ነበር። በመጀመሪያ በዚያም ከነበሩት ሰዎች መካከል ሁለት መቶ የሚሆኑት ዩሲቢየስን ደገፉት። ክርስቶስ ከምንም ነገር የተፈጠረ ነው የሚለውን የአርዮስ ሐሳብ ተቃውሞው። እንዲሁም ክርስቶስ ዘላለማዊና ከአብ የተገኘ ከመሆኑም በመለኮታዊ ይዘቱ ከአብ ጋር እንደ አይነት ወይም ተመሳሳይ ነው የሚለውን የዩሲቢየስ አቋምም ተቀባይነት አገኘ። ምንም እንኳን የዩሲቢየስ የእምነት መግለጫ ለኒቅያ ጉባኤ የእምነት መግለጫ መሠረት ቢሆንም፤ የአብና የወልድ መለኮታዊ ይዘት እርሱ እንዳለው ተመሳሳይ ብቻ ሳይሆን የተዋሃደም ነው በማለት የኒቂያው ጉባኤ ተስማምቶ ስብስባውን ጨረሰ።

በክርስቶስ ዘላለማዊነትና ከአብ ጋር ባለው መሠረታዊና መለኮታዊ አንድነት የሚያምነው ቀጥተኛው የክርስትና ትምህርት (ኦርቶዶክሲ) ለጊዜውም ቢሆን ድልን ያገኘው በኒቂያ ጉባኤ ነው። በዚህ ወቅት የወጣው የእምነት መግለጫ ዛሬ ቤተ ክርስቲያን ከምትጠቀምበት ከሌላው ከኒቂያ የእምነት መግለጫ ጋር በመጨረሻ አንድ አይነት ቢሆንም የአገላለጥ ልዩነት ግን ይገኝበታል። በ325 ዓ.ም. የወጣው የእምነት መግለጫ በመጨረሻው ላይ “በመንፈስ ቅዱስ ስም” በሚል ቃል የተጠቃለለ ከመሆኑም በመደምደሟል ላይ የአርዮስን አመለካከት የሚያወግዝ ሀተታ ሰፍሮበታል።

ባለው በቆስጠንጢኖስና በልጆቹ አመራር ሥር በነበሩት 325-361 ዓመታት ውስጥ ግን ቀጥተኛው የክርስትና ትምህርት (ኦርቶዶክሲ) ለጊዜውም ቢሆን በአርያኒዝም ተከታዮች ለመሸነፍ በቅቶ ነበር። ኦርቶዶክሲ በ381 ዓ.ም. መጨረሻ ላይ መልሶ ድልን ቢጎናፀፍም ከ361-381 ዓ.ም. ባለው ጊዜ አሁንም ሌላ ተቃውሞ ገጥሞት ነበር። በ381 ዓ.ም. ቲዎዶሲየስ የተባለው የኒቅያው ጉባኤ ውሳኔ የትክክለኛ ክርስትያኖች አመለካከት ነው በማለት የመጨረሻ እውቀትና ቢሰጠውም፤ ከ325-381 ዓ.ም. የነበሩት ዓመታት ግን የሚታወቁት በመራርነትና በክፍተኛ የክርክር ዘመንነታቸው ነው።

የኒያሳው ጎርጎሪዮስ (ከ330-394 ዓ.ም. አካባቢ) የንግግር ማሳመር ስልት አስተማሪ የነበርና በ371 ዓ.ም. አካባቢም የኒያሳ ጳጳስ የሆነው አርያኒዝምን በመቃወም ኦርቶዶክሲን በ381 ዓ.ም. በቁስጥንጥንያ ተከላከለ። ጳጳስ ጎርጎሪዮስ የሥላሴዎች ባሕርያትና ሰብአዊነት ልዩ ነው በማለት ለመጀመሪያ ጊዜ ንግግር አደረገ። የእንዚያዝ ጎርጎሪዮስም (330-390 ዓ.ም. አካባቢ) በመንፈሳዊ ትምህርት ንግግሮች (ቴዎዶጂካል አድሬስስ) ወቅትና በ381 ዓ.ም. አርያኒዝምን በቃል ተቃውመው። የቁስጥንጥንያ የ381 ዓ.ም. ስብሰባ በውሳኔው የመጀመሪያ ክፍል ላይ በኒቅያ የተወሰነው የ318 አባቶች እምነት “የበላይ ሆኖ የሚቆይ እንጂ ወደ ጎን የሚተው” አደለም የሚል ሐሳብ አሳፍሯል። በአሁኑ ጊዜ በተግባር ላይ ያለው የኒቅያ የእምነት መግለጫ በ451 ዓ.ም. በኬልቂዶን የጸደቀው ሲሆን፤ የተመሠረተውም ከሶርያና ከፍልስጤም የእምነት መግለጫዎች በማውጣት ቁርሎስ ያዘጋጀውና የኢየሩሳሌሙ መግለጫ እየተባለ በሚጠራው ላይ ሳይሆን አይቀርም። የቤተ ክርስቲያን ታላላቅ የእምነት መግለጫዎች በመባል የሚታወቁት ሦስቱ የእመነት መግለጫዎች፤ የኒቅያ የእምነት መግለጫ፤ የሐዋርያት የእምነት መግለጫና የአትናቴዎስ የእምነት መግለጫዎች ናቸው። ከዘመናዊው ከዩኒቨርሲቲዝም ጋር የቀረበ ዝምድና ያለው አርያኒዝም ከእውነተኛው የክርስትና እምነት ትምህርት (ኦርቶዶክሲ) ተለይቶ ከመወገዱም የክርስቶስ እውነተኛ አምላክነት ከክርስትና እምነት መግለጫ አንቀጾች አንዱ ሆነ። ይሁን እንጂ አርያኒዝም በጎዞች፤ በቫንድሎችና በሎምባርድ ነገዶች ዘንድ ተቀባይነት አግኝቶ በመስፋፋት ላይ ይገኝ ነበር። ምንም እንኳን ይህ በኒቅያ ጉባኤ የተላለፈው ውሳኔ በመጨረሻ ቤተ ክርስቲያንን የምሥራቅና የምዕራብ ቤተ ክርስቲያን ተብላ ለመክፈል ምክንያት ቢሆንም፤ ይህ ውሳኔ ለእምነታችን ያስገኘውን ጽኑ መሠረት እንዳናይ ሊያደርገን ግን አይገባም። እርግጥ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ቤተ ክርስቲያን በንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ ሥር ለመውደቁ ኒቅያ ምክንያት ሆነች። በምዕራብ ያለችው ቤተ ክርስቲያን ከዚህ ከመንግሥት ተጽዕኖ ነጻ ለመሆን ስትችል የምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን

ግን ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ጨርሶ ነጻ መውጣት አልቻለችም።

ለ. የመንፈስ ቅዱስና የአብ ኅብረት (ግንኙነት)

ከ341-360 ዓ.ም. የቁስጥንጥንያ ጳጳስ የነበረው ማቅዶኒዮስ መንፈስ ቅዱስ በመላክነት ደረጃ “አገልጋይና ታዛዥ” እንደሆነና ከአብና ከወልድ በታች የሆነ ፍጥረት ነው በማለት አንዳስተማረ ይገማታል። ይህ የመንፈስ ቅዱስን እውነተኛ መለኮትነት የሚቃወም ስለሆነ አርዮስ በክርስቶስ ላይ ካካሄደው የኑፋቄ ትምህርት ባላነሰ መልኩ ጎጂ ነበር። በ381 ዓ.ም. በቁስጥንጥንያ የተደረገው የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ (ኤኪሜኒካል) ይህንን አመለካከት አወገዘ። የቁስጥንጥንያ መግለጫ ወይም በምዕራቡ ዓለም የኒቅያ መግለጫ በመባል የሚታወቀው በ589 ዓ.ም. በሦስተኛው የቶሌዶ ጉባኤ በንባብ በተሰማበት ጊዜ መንፈስ ቅዱስ ‘ከአብ ይሰርዛል’ በሚለው ላይ ‘እና ከወልድም’ የሚሉት ቃላት በመጨመራቸው፣ መንፈስ ቅዱስ ከአብና ከወልድ ጋር ያለውን ግንኙነት ግልጽ አደረገው። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የምዕራብ ቤተ ክርስቲያን መንፍስ ቅዱስ ከአብና ከወልድ ጋር በዘላለማዊነትና በህልውና እኩል መሆኑን በመቀበል የመንፈስ ቅዱስን መለኮታዊነትና ሰብአዊ ህልውናን እውነተኛነት ታስተምራለች።

II. ክርስታሎጂ (የክርስትና መሠረታዊ ትምህርት ስለ ክርስቶስ)

የክርስቶስን ሰብአዊ መለኮታዊ ባሕሪያት በማስመልከት የተነሱ ውዝግቦች፣ በኒቅያ ጉባኤ ስምምነት ያገኘው ወልድ ከአብ ጋር ያለው የባሕሪይ አንድነት ጉዳይ ትንሽ ቆይቶ በክርስቶስ ሰብአዊ ተፈጥሮና መለኮታዊ ተፈጥሮው መካከል (በምድር ላይ በኖረበት ወቅት) ያለውን ግንኙነት በግልጽ የመረዳትን ጥያቄ አስነሳ። ሁለቱ የክርስቶስ ባሕሪያት ያላቸውን ግንኙነት የሚያሳየው እውነተኛ ትምህርት በግልጽና በትክክል እስከሚታወቅ ድረስ በርካታ የሆኑ የጥላቻ ስሜቶችና ግጭቶች ተፈጥረው ነበር። በአጠቃላይ ከእስክንድሪያ ጋር የተያያዙት የሥነ-መለኮት ትምህርት ሊቃውንት በክርስቶስ መለኮታዊ ባሕሪይ ላይ ያተኩሩ ሲሆን ከአንዶኪያ ጋር የተያያዙት ደግሞ ከመለኮታዊነቱ ይልቅ ለሰብአዊነቱ ቅድሚያ በመስጠት ያዩት ነበር።

በክርስቶስ እውነተኛ ሰብአዊ ባሕሪይ ላይ ተገቢ ያልሆነ አመለካከትን ያስከተለው፣ ክርስቶስ ሁለትዮሽ ባሕሪያት አሉት በማለት የንግግር ሥነ- ጥበብ መምህርና የሎዶቂያ ጳጳስ የነበረው አፓሊናሮዩስ (310-390 ዓ.ም.) ካስተማረ በኋላ ነበር። አፓሊናሮዩስ ስለ ክርስቶስ ተፈጥሮዎች ያራመደውን ትምህርት የጀመረው የስልሳ ዓመት ሰው በነበረበት ጊዜ ነው። እስከዚያ ጊዜ ድረስ የአትናቴዎስ የቅርብ ጓደኛና የእውነተኛው የክርስትና ትምህርት አራማጅ ከነበሩት መሪዎች መካከል እንዱ ነበር። አፓሊናሮዩስ የክርስቶስን ሰብአዊና መለኮታዊ ባሕሪያትን በተሳሳተ መንገድ ለመለያየት የሚደረጉትን ሙከራዎች በመቃወም ሲያስተምር፣ ክርስቶስ እንደሰው እውነተኛ ስጋ (አካልና) ነፍስ ያለው ቢሆንም፣ በሰብእናው ሊኖረው የሚገባው መንፈስ ግን በሎጎስ (በቃል) ተተክቶ ነበር በማለት ገልጦአል። በመሆኑም በክርስቶስ አካላዊ ህልውና ውስጥ ያሉት ስጋውና ነፍሱ መለኮታዊ በሆነው ሎጎስ (ቃል) የበላይ ተጽዕኖ ሥር ነበሩ ብሏል። በዚህም በክርስቶስ መለኮታዊነት ላይ ብቻ ከፍተኛ ትኩረት በማድረግ እውነተኛ ሰብአዊነቱን አሳንሶት በመገኘቱ፣ ይህ የርሱ አመለካከት በ381 ዓ.ም. በቁስጥንጥንያ በተካሄደው ጉባኤ በግልጽ ለመወገዝ በቅቷል።

ከአፓሊናሮዩስ ተቃራኒ የሆነ አስተሳሰብ ያመነጨው ደግሞ ከ381-452 ዓ.ም. የኖረው ንስጥሮስ የተባለው ሰው ሲሆን ይህ ሰው እጅግ የተማረ መነኩሴ ከመሆኑም በ428 ዓ.ም. የቁስጥንጥንያ ፓትርያርክ ለመሆን በቅቶ ነበር። ንስጥሮስ የኢየሱስን እናት ማሪያምን ያምናል እናት (ቲዩቶኮስ) ብሎ መጥራትን ሲቃወም፣ ለዚህም ዋናው ምክንያቱ ስያሜው እርሷን ከሚገባ በላይ እንደማክበር የሚቆጠር ነው ብሎ በማመኑ ነበር። ስለዚህ ለማሪያም የአምላክ እናት (ቲዩቶኮስ) በሚለው መጠሪያ ፋንታ የክርስቶስ እናት (ክርስቶቶኮስ) የሚል መጠሪያ ሰጣት። ሐሳቡን ሲያብራራም የክርስቶስ ሰብአዊ ተፈጥሮና መለኮታዊነቱ ‘ተጠብቀው እንደሚወለዱ መንትያዎችን በአንድነት ያሉ ናቸው’ ይልና፣ የእነዚህ ሁለት ባሕሪያት ግንኙነት ውጫዊ እንጂ ውስጣዊ እንዳልሆነ ያመለክታል። ስለዚህ ክርስቶስ በሥነ-ምግባር ንጽሕናው ብቻ ከመለኮት ጋር የተያያዘ ፍጹም ሰው እንደመሆኑ፣ ስለዚህም አምላክ የሆነው ሰው ሳይሆን መለኮታዊነትን የተሸከመ ብቻ ነው የሚለውን ሃሳብ አራመደ። የቤተ ክርስቲያን መሪዎች በ341 ዓ.ም. በኤሬሶን ተሰብስበው በእስክንድርያው ቄርሎስ መሪነት ይህንን መሠረታዊ ትምህርት አወገዙ። የንስጥሮስ ተከታዮች ግን በመንግሥቱ ምሥራቃዊ ክፍል ትምህርታቸውን በመቀጠል ወንጌልን ወደ ፋርስ ህንድ ድረስ አስፋፉ። በ635 ዓ.ም. በአሎፐን አማካይነት ትምህርቱ እስከ ቻይና ዘልቆ ነበር። ADD በ1625 ዓ.ም. በተገኘው የድንጋይ ዓምድ ላይ

በጽሑፍ የተቀረጸ ጠንክር ያለ የቻይና ቤተ ክርስቲያን በ700 ዓ.ም. ገደማ እንደነበረ ማስረጃው ያረጋግጣል። በ9ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጨረሻ አካባቢ ግን ቤተ ክርስቲያኑ ተደመሰሰ።

እንደ ንስጥሮስ ያሉ ሰዎች ያቀረቡትን አመለካከት ለመቃወም በክርስቶስ መለኮታዊ ተፈጥሮ ላይ ብቻ ከፍተኛ ትኩረት ያደረጉና ሰብአዊ ተፈጥሮውን ወደጎን የተው አመለካከቶች እንደገና ተስፋፍተው ነበር። በቁስጥንጥንያ ከተማ የሚገኝ የአንድ ገዳም አለቃ የነበረው አውጣኪ በበኩሉ ክርስቶስ በስጋ ከተወለደ በኋላ ሰብአዊና መለኮታዊ የነበረው ሁለትዮሽ ተፈጥሮው በአንድ መለኮታዊ ተፈጥሮ ተጠቃሷል ሲል አስተምሯል። ይህ አመለካከት የክርስቶስን እውነተኛ ሰብአዊ ተፈጥሮን የሚክድ በመሆኑ፤ ከ440-461 ዓ.ም. የሮም ጳጳስ በነበረው በልዩ 1ኛ በተጻፈው ቶም በተባለ ረጅም ደብዳቤና በ451 ዓ.ም. በኬልቄዶን በተካሄደው ጉባኤ ለመወገዝ በቅቷል። ይህም የኬልቄዶን ጉባኤ ከቅዱሳት መጻሕፍት ጋር ተስማሚ የሆነ ስለ ክርስቶስ የሚናገር የክርስትና መሠረታዊ ትምህርት (ከሪስቶሎጂ) በግልጽ ደነገገ። ይህ ጉባኤ ክርስቶስ “ፍፁም አምላክና ፍፁም ሰው እውነተኛ አምላክና እውነተኛ ሰው” እንደሆነና እነዚህ ሁለት ባሕሪያት እርስ በእርስ ሳይቀላቀሉ፤ ሳይለወጡ ሳይከፋፈሉና ሳይላያዩ እንደሚገኙ ገለጠ። እነዚህ ሁለት ባሕሪያት ክርስቶስ ወደዚች ምድር በስጋ በመጣ ጊዜ በአንድ አካላዊ ህልውና ውስጥ በአንድ ይዘትና በፍፁም ስምምነት በአንድነት ቆይተዋል ሲልም አስታወቀ። ከዚህ ጉባኤ ጀምሮ ይህ መግለጫ የኦርቶዶክሳዊ ክርስትና ትምህርት አቋም ለመሆን ችሏል።

ይሁን እንጂ የአውጣኪ አመለካከት (መኖሪሳይት) ብዙ ደጋፊዎች በማግኘቱ የምሥራቃዊን ክፍል እስከ 6ኛው መቶ ክፍለ ዘመን አጋማሽ ድረስ ሰላም እንደነሱት ቆይቷል። የኮፕት ወይም የተዋህዶ (ሞኖፊሳይት) ውዝግብ በመባል የሚታወቀው ሌላ የክረረ አለመግባባት የተፈጠረው በዚህን ጊዜ ነበር። እስካሁንም ድረስ ከ15ሚሊየን የሚበልጡ የተዋህዶ እምነት ተከታዮች በግብፅ፤ በኢትዮጵያ፤ በሊባኖስ፤ በቱርክና በራሺያ የኮፕት አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ ይገኛሉ።

ይህ የክርስቶስ ሰብአዊና መለኮታዊ ባሕሪያት የፈጠረው ውዝግብ ጋብ እንዳለ፤ በክርስቶስ ፈቃዶች መካከል ያለው ግንኙነት ሌላ የመከራከሪያ ነጥብ ሆኖ ተነሳ። በዚህም ሳቢያ ክርስቶስ ሁለቱም ፈቃዶች፤ ማለትም መለኮታዊና ሰብአዊ ፈቃዶች ነበሩት? ሁለትስ ፈቃዶች ያሉት ከሆነ ሁለቱም እኩል ነበሩ ወይስ አንዱ ከሌላው ዝቅ ያለ ነበር? የሚሉ ጥያቄዎች ተነስተው ነበር። ይህ ውዝግብ (ከ680- 81 ዓ.ም.) በቁስጥንጥንያ በተካሄደው ጉባኤ የክርስቶስ ሰብአዊና መለኮታዊ ፈቃዶች በፍፁም ስምምነትና አንድነት በውስጡ የሚገኙ ቢሆኑም፤ ሰብአዊ ፈቃዱ ለመለኮታዊ ፈቃዱ ተገዢ ነው የሚል የማስታረቂያ መፍትሔ ተገኘለት።

እነዚህ በምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት መካከል ተንስተው የነበሩት ውዝግቦች ካለቁ በኋላ፤ የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ለክርስትና መስፋፋት ያበረከቱት አስተዋጽኦ እጅግ ያነሰ ነበር። በ8ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የደማስቆስ ዮሐንስ ካስተማረው በስተቀር፤ የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት የሥነ-መለኮት ትምህርት እስካሁን ድረስ ባለበትጸንቶ ቆየ።

III. አንትሮፖሎጂ- ሰው ደኅንነትን የሚያገኝበት ሁኔታ

እስካሁን ድረስ የተመለከትናቸው ኑፋቂዎችና ውዝግቦች በተለይ የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ችግሮች ነበሩ። እንደ ተርቱሊያን ያሉ መሪዎች ክርስቶስ ከአብ ጋር ያለውን ግንኙነትና የክርስቶስ ሰብአዊና መለኮታዊ ሁለትዮሽ ባሕሪያት ያላቸውን ግንኙነት በተመለከተ ቀደም ሲል ወደ እውነተኛው አመለካከት አምርተው ስለነበር እግዚአብሔርንና ክርስቶስን የሚመለከቱ የሥነ-መለኮት ትምህርቶች (ቲዎሎጂና ክርስቶሎጂ) ለምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት ችግር አልነበሩም። የምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት እጅግ ተመራማሪ የግሪክ ፈላስፎች እንደነበሩባቸው እንደ ምሥራቆቹ አብያተ ክርስቲያናት በይሆናል ላይ የተመሠረቱና ለመረዳት እጅግ አስቸጋሪ በሆኑ ጉዳዮች ላይ አይነታረኩም ነበር። ከዚህ ይልቅ የምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት ምሁራን የሚያተኩሩት የበለጠ ተግባራዊ በሆኑ ችግሮች ላይ ነበር። ይህ ልዩነት የጥንት ታሪኮችን ለሚያጠና ማንኛውም ተማሪ እጅግ ግልጽ ይሆንለታል። የግሪኮች አእምሮ ፅንሰ ሀሳባዊ በሆኑ ጉዳዮች ላይ በርከት ያሉ ውጤቶች ያስገኙ ሲሆን የበለጠ ተግባራዊ የሆነው የሮማውያን አእምሮ ግን በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ባሉ ልምዶች ላይ ያተኮረ ነበር። ለምሳሌ አውግስጢኖስ ፕሌጂየስ ያተኮሩት በሰው ተፈጥሮና ደኅንነት ላይ ነበር። ሰው ደኅንነትን የሚያገኘው በመለኮታዊ ኃይል ብቻ ነው? ወይስ ለደኅንነት የሰው ፈቃድ የሚያበረክተው አስተዋጽኦ አለው? የሚሉና ተመሳሳይ ጥያቄዎች ነበሩ አሳሳቢዎቹ።

ፕሌጂየስ (360-420 ዓ.ም.) የኖረ እንግሊዛዊ መነኩሴና የሥነ-መለኮት ትምህርት አዋቂ ነበር። ይህ ሰው በ400 ዓ.ም. አካባቢ ወደ ሮም በመምጣት በሲሊስቲየስ እርዳታ ሰው ስለሚድንበት መንገድ የነበረውን እምነት ለማጠናከር ቻለ።

በአስተሳሰቡም ከአውግስጢኖስ ጋር እንደማይስማሙ የተረዳው ወዲያውኑ ከመሆኑም ሮምን የለቀቀው በ409 ዓ.ም. ነበረ። ቀዝቃዛና ረጋ ያለ ሰው የነበረው ፕሌጂየስ አውግስጢኖስ ከመጻኑ በፊት ስላሳለፈው መንፈሳዊ ትግል የሚያውቀው ነገር አልነበረም። ስለዚህ ፕሌጂየስ በደኅንነት ሂደት ውስጥ ለሰው ፈቃድ ስፍራ ለመስጠት የበለጠ ፈቃደኛ ሆነ። አውግስጢኖስ ግን በኃጢአተኛ ተፈጥሮው ምክንያት ከገባበት የኃጢአት አዘቅት ውስጥ ለመውጣት የራሱ ፈቃድና ትግል ምንም ሊረዳው እንዳልቻለ አውቆት ነበር። ፕሌጂየስ እያንዳንዱ ሰው እንደ አዳም ነጻ ሆኖ እንደተፈጠረና መልካምና ክፉን ለይቶ የመምረጥ መብት እንዳለው ያምን ነበር። እያንዳንዱ ነፍስ የእግዚአብሔር ልዩ ፍጥረት እንደሆነችና በአዳም ኃጢአት የተነሳም እንዳልተበከለች ያምን ነበር። እንደ ፕሌጂየስ እምነት ኃጢአት በዓለም ሁሉ የተስፋፋበትና ሰው ሁሉ ኃጢአተኛ የሆነበት ምክንያት፣ ሰው ስጋ ለባሽ በመሆኑ ደካማነት ስለሚያጠቀው እንጂ በውርስ ኃጢአት የተነሳ የሰው ፈቃድ ስለተመረዘ አይደለም ባይ ነበር። በእርሱ አስተሳሰብ ኃጢአት በውርስ እንደማይተላለፍ ፍጹም እርግጠኛ ቢሆንም ያለፈው ትውልድ ኃጢአት ለአሁኑ ትውልድ አካላዊ ጉስቁልናና መንፈሳዊ መራቆት ምክንያት ሊሆን እንደሚችል በማመን፣ ሰው ደኅንነትን ለማግኘት በፈቃደኝነት ከእግዚአብሔር ጋር መተባበር አለበት ይል ነበረ። ይኸውም ሰው ከእግዚአብሔር ጋር ለመተባበር ነጻና ፈቃደኛ በመሆን ቅድስና ያገኛል። ስለዚህ ጸጋን ያገኝ ዘንድ እገዛ በሚያደርጉለት በመጽሐፍ ቅዱስ፣ በአእምሮው አመዛዛኝነትና የክርስቶስን ፈለግ በመከተል ለመረዳት ይችላል። ፕሌጂየስ ከዚህም ሌላ ሲያስተምር፣ የውርስ ኃጢአት የሚባል ነገር ስለሌለ የሕፃናት ጥምቀት ጨርሶ አስፈላጊ አይደለም በማለት ገልጧል።

ትላቁ የሂፓ ጳጳስ አውግስጢኖስ ግን የፕሌጂየስ ሀሳብ የእግዚአብሔርን ጸጋ መካድ ነው በማለት አጥብቆ ከመቃወሙም፣ ዳግም መወለድ ሙሉ በሙሉ የመንፈስ ቅዱስ ሥራ ነው በማለት አስተምሮአል። በአውግስጢኖስ እምነት ሰው በመጀመሪያ በእግዚአብሔር አምሳል የተፈጠረ ስለነበር መልካሙንና ክፉውን ለመምረጥ ነጻ ነበር። የሰው ዘር ሁሉ ራስ የሆነው አዳም ኃጢአትን በማድረጉ የአዳም ዘር የሆነውን በሙሉ ለኃጢአት ተገዢ ሆነ። በዚህ የተነሳ የሰው ፈቃድ ሙሉ በሙሉ በመርከቡ፣ ሰው ለራሱ ደኅንነትን ማስገኘት ከቶውንም በፈቃዱ እንደማይችል አስገነዝበ።

አውግስጢኖስ ይህንን እምነቱን በማጠናከር፣ ሰው ሁሉ ኃጢአትን ከአዳም ስለሚወርስ ከዚህ ከውርስ ኃጢአት ሊያመልጥ የሚችል አንዳችም ሰው አይኖርም ይልና፣ የሰው ፈቃድ እጅግ ውሱን ስለሆነ ደኅንነቱን ለማምጣት በበኩሉ ምንም ነገር ማድረግ እንደማይችል ይገልጣል። በመሆኑም ደኅንነት ለተመረጡ ብቻ በእግዚአብሔር ጸጋ በክርስቶስ በኩል የሚገኝ ነው ካለ በኋላ። በነጻ የተሰጠውን ጸጋ ለመቀበል ይችላል ዘንድ የሰው ፈቃድ በእግዚአብሔር ኃይል ሊነሳሳ እንደሚገባው ያሳስባል። ይህ የሚሆነው ደግሞ ለደኅንነት ለተመረጡ ብቻ እንደሚሆን ግልጽ ባለ መልኩ ያስረዳል።

የፕሌጂየስ አመለካከት በ431 ዓ.ም. በኤፌሶን በተካሄደ ጉባኤ የተወገዘ ቢሆንም የአውግስጢኖስም ትምህርት የምሥራቅም ሆነ የምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት ሙሉ በሙሉ አልተቀበሉትም። ከ360-435 ዓ.ም. አካባቢ የኖረው ጆን ካሲያን የተባለው መነኩሴ ሁለቱን አመለካከቶች ለማስታረቅ በመምከር መካከለኛ አመለካከትን አንጸባርቋል። በእርሱ እምነት የሰው ፈቃድና የአምላክ ፈቃድ በደኅንነት ውስጥ ይተባበራሉ። በውድቀት ምክንያት ሰዎች ሁሉ ኃጢአተኞች ስለሆኑ ፈቃዳቸው እጅግ ተዳክሟል። ነገር ግን ሙሉ በሙሉ አልተበላሸም። ስለዚህ በደኅንነት ሂደት ውስጥ የሰው በከፊል ያልተበላሸው ፈቃዱ ከአምላክ ጸጋ ጋር መተባበር ይችላል ይላል። የጆን ካሲያን ስጋት የነበረው እንደ አውግስጢኖስ ትምህርት፣ አንድ ሰው ያለምንም ጥረት ለመመረጥና ጸጋን ለማግኘት ከበቃ፣ ኃላፊነት የሚሰማው ፍጡር ሊሆን አይችልም የሚል ነበር። ይህም የካሲያን አመለካከት በ529 ዓ.ም. በተደረገው በኦረንጅ ስብሰባ ተወግዞ በአብዛኛው የአውግስጢኖስን ትምህርት በመጠነኛ የሚደግፍ ውሳኔ ተላለፈ።

ይሁን እንጂ ይህ በፕሌጂየስና በአውግስጢኖስ መካከል የተነሳው ውዝግብ በክርስትና ታሪክ ውስጥ የማያቋርጥ ችግር ለማስከተል በቅቷል። የ20ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ሊበራልስ (ልቅ የሆነ የሥነ-መለኮት ትምህርት አራማጆች) ሰው በራሱ ጥረት ከአምላክ ፈቃድ ጋር በሚያደርገው መተባበር ደኅንነትን ሊያገኝ ይችላል የሚለው አስተሳሰባቸው የፕሌጂየስ ሀሳብ ቅጂ ነው። እዚህ ላይ ሊነሱ ከሚችሉት ተከታታይ ጥያቄዎች ውስጥ ክርስትና የሥነ-ምግባር ወይንስ የሃይማኖት ውጤት መሆኑ? የሚገኘው ሰው ነጻ ፈቃድ ነው ወይንስ በእግዚአብሔር ጸጋ? የባሕርይስ እድገት የሚገኘው በልምምድ በሚዳብር ባህል ነው ወይንስ በእምነት የሚገኘው የለውጥ ሁኔታ? ይህስ ተፈጻሚነት የሚያገኘው በሰው የአስተሳሰብ ኃይል ወይንስ በእግዚአብሔር መገለጥ? የሚሉትና የመሳሰሉት ሊያጋጥሙን ይችላሉ። በእነዚህ ነጥቦች ላይ የመካከለኛዋ ዘመን ቤተ ክርስቲያን በከፊል የጆን ካሲያንና የፕሌጂየስን አስተሳሰብ ከመከተሏ

በስተቀር፥ በሌሎች ዘመናት ግን በአመዛኙ የአውግስጢኖስን አመለካከት የምትደግፍ ነበረች።

እነኚህ ዋና ዋና ውዝግቦች በ451 ዓ.ም. የተጠናቀቁ ቢሆንም በቤተ ክርስቲያን ላይ ግን ግልጽ የሆነ ተጽዕኖ አድርሰዋል። የቤተ ክርስቲያንን አንድነት ከዚህም ጊዜ በኋላ ቢሆን ለመጠበቅ ቢቻልም፥ ይህ ሊሆን የበቃው ግን የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን መለያ ባሕርይ የነበረው የመንፈስ ነጻነት መስዋዕት በማድረግ ነበር። እርግጥ የዚህ ዘመን ክርስቲያኖች በዋና ዋና የክርስትና መሰረታዊ ትምህርቶች ላይ ለመተርጎም ወይም ለመፍታት ሥልጣን ያላቸው ባለቤት ለመሆን በቅተዋል። ይህ ደግሞ በበኩሉ ያስከተላቸውና ልንመለከታቸው የሚገባ አንዳንድ ጉዳዮችም አሉ። በሥነ-መለኮት ትምህርት ላይ የተሰጠው ትኩረት ሰዎችን በእምነታቸው ትክክለኛ ለመሆን ቢያስችላቸውም፥ የዛን እምነት የሥነ-ምግባር ሕግጋት ወደ አለማሟላት አደጋ ግን አምርቷቸዋል። ምን ጊዜም ቢሆን የእምነት መግለጫና የሥነ-ምግባር ብቃት ጎን ለጎን መሄድ አለባቸው። ሌላው የሚያሳዝነው ነገር፥ በብዙ ክርስቲያኖች ዘንድ ቤተ ክርስቲያን እምነቷን በንጽሕና ለመጠበቅ ስትል በሌሎች ላይ በሚደርሰው በስደት ዘመቻ ላይ ለመሳተፍ ትችላለች ተብሎ መታመኑ ነው። ከዚህ በተጨማሪ ንጉስ ነገሥቱ የተለያዩ አመለካከቶች በሚቀርቡባቸው ሃይማኖታዊ ጉባኤዎች ላይ በመገኘት እንደመንፈሳዊ ዳኛ ከመዳኘቱም በመጨረሻ ቤተ ክርስቲያንና መንግሥት የማይለያዩ እንዲሆኑ፥ አድርጓል። ይህም ይሁን እንጂ ሕይወታቸውንና ሥልጣናቸውን አደጋ ላይ በመጣል ቤተ ክርስቲያን ከቅዱሳት መጻሕፍት ጋር የሚቃረኑ ትምህርቶችን እንዳትቀበል ጥረት ያደረጉትን እዚህ ላይ በፍቅር ልናስታውሳቸውና በዚህ ሁሉ ታሪክ ውስጥ እግዚአብሔርን በጸጋው ለሰጠን ምሪት በአንድነት ልናመሰግን ይገባል።

የቤተ ክርስቲያን አባቶች ወርቃማ ዘመን ፤

ከኒቅያ ጉባኤ በፊት የታወቁት የቤተ ክርስቲያን ሐዋርያዊ አባቶች አፖስቶሎችም ሆኑ ፓሌመስቶች ቅደመ ኒቅያን አባቶች በመባል ይታወቁ ነበር። በ325 ዓ.ም. በተካሄደው በኒቅያ ጉባኤና በ451 ዓ.ም. በተካሄደው የኬልቄዶን ጉባኤ መካከል ከፍተኛ ችሎታ የነበራቸው በርካታ የቤተ ክርስቲያን አባቶች ታላላቅ ሥራዎቻቸውን ሠርተዋል። ቅዱሳት ጳጳሮች የሚሰጡትን የሥነ መለኮት ትምህርት ትርጉም ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ ለማጥናት በአያሌው ሞክረዋል። አውግስጢኖስ ባደረገው ጥረትና በቤተ ክርስቲያን ዘንድ በነበረው ተደማጭነት ከሌሎች የቤተ ክርስቲያን አባቶች ሁሉ የታወቀ ነበር።

I. ከኒቅያ ጉባኤ በኋላ የነበሩ የምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን አባቶች ፤ የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት አባቶች በሁለት በመከፈል የእስክንድርያዊና የአንጾኪያዊ ትርጉም ትምህርት ቤቶች ወይም ቡድኖች አባላት በመባል የሚመደቡ ነበሩ። እንደ ክሪሶስቶም ወይም የማፕሶስቲያው ቲዎዶርን የመሳሰሉት ሊቃውንት የተከተሉት የአንጾኪያዊን ወይም የሶርያን የአተረጓጎም ትምህርት ቤት ፈለግ ነበር። ይህ የአተረጓጎም ጎራ የተለየ መታወቂያው ቅዱስን መጽሐፍ የጻፈውን ለጻፈላቸው ሰዎች በትክክል ትርጉሙን ለመፈለግ በማለት ለታሪካዊና ሰዋሰዋዊ ትንታኔ ልዩ ትኩረት በመስጠቱ ነው። ስለሆነም የአርጌንስን ምሳሌ ተከትሎ ለነገሮች ሁሉ ምሳሌያዊ የሆነ ትርጉም የመፈለግ ዝንባሌ የነበረውን የእስክንድርያውን ትምህርት ቤት የአተረጓጎም ስልት የማይደግፍ ነበር።

ሀ. ክሪሶስቶም (347-407 አካባቢ) መጋቢና (የእግዚአብሔርን ቃል የሚያብራራ) ተከራካሪ በማስረዳት ችሎታውና በቋንቋው ብቃቱ ከሞተ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ክሪሶስቶም ተብሎ ይጠራ ለነበረው የሐንስ “ባለወርቃማው አንደበት” የሚለው ሌላ ቅፅል ስም ተሰጥቶው በትክክል የሚገልጠው ነበር። ክሪሶስቶም የተወለደው በ347 ዓ.ም. በአንጾኪያ ከነበሩ ሃብታምና መሳፍንት ቤተሰቦች ነበር። አንቱሳ ትባል የነበረችው እናቱ ባሏ በሞት የተለያት ገና በ20 ዓመቷ ቢሆንም፤ ጊዜዋን በሙሉ ልጇን በማስተማርና በጸሎት ታላልፋ ነበር። ዳግመኛም እንደርሷው እምነቷ ፅኑ የነበረችውን የአውግስጢኖስን እናት እንድናስታውሳት ያደርገናል። ክሪሶስቶም የንጉሠ ነገሥት ጁሊያን ጓደኛ የነበረው የሶፊስቱ ሊባንየስ ተማሪ ለመሆን በቅቶ ነበር። ይህ ሰው ለክሪሶስቶም ከፍተኛ የንግግር ችሎታ መሠረት በሆነው የጥንት የግሪክ ሥነ ጽሑፍ፤ ሥነ ጥበብና ባህል ትምህርቶች አሠለጠነው። ክሪሶስቶም ለተወሰነ ጊዜ በሕግ ሥራ ላይ የተሰማራ ቢሆንም በ368 ዓ.ም. ከተጠመቀ በኋላ ግን መነኮሴ ሆነ። ከእናቱም ሞት በኋላ (374 ዓ.ም.) በብትህትናና ሕይወት በአንጾኪያ አካባቢ በሚገኝ የተራራ ዋሻ ውስጥ እስከ 380 ዓ.ም. ቆየ። ሆኖም የጤንነቱ መታወክ ይህንን የምነና ኑሮውን ወደ ፍጻሜ አቃረበው። በ386 ዓ.ም. ለአገልግሎት ከተቀባ በኋላ እስከ 398 ዓ.ም. በአንጾኪያ ካሰማቸው ምርጥ መልእክቶች መካከል አብዛኛዎቹን ሰበከ። በ398 ዓ.ም. የቁስጥንጥያ ፓትርያርክ ሆኖ በመመረጡ በዚህ ኃላፊነቱም እስከ 404 ዓ.ም. ድረስ አገልግሎ ነበር። በመጨረሻም ንግሥቲቱ በአውዶክሲያ ትእዛዝ ከሥልጣኑ እንዲወርድ ተደረገ። ለዚህም ዋናው ምክንያት ንግሥቲቱን በነውረኛ አለባበሷና አጋጌጧ በየጊዜው የሚወቅሳት ከመሆኑም፤ ክሪሶስቶም ከሚሰብክበት ከቅድስት ሶፊያ አጠገብ ከብር የተቀረፀ የራሷን ሀውልት በማቆሚያ በሕዝብ መካከል ስለወነጀላትና ስላወገዛት ነበር። በ407 ዓ.ም. በስደት ላይ ሞተ።

ከዚህም ሌላ ክሪሶስቶም የሚመራው ንጹሕና የቀለለ ሕይወት በቁስጥንጥንያ ለሚኖሩት አንዳንድ ሀብታም የቤተ ክርስቲያኑ ተከታዮች ከፍተኛ ግሳጂ ሆኖባቸው ነበር። በብሕትናው ጊዜ እንደተለማመደው የአሁንም አኗኗሩ ያለምችትና ድሎት ከመሆኑም ጊዜውን በአብዛኛው የሚያሳልፈው በረቂቅ ትምህርት ምርምር ላይ ስለነበር እንደ ሌሎቹ ብልጥ አልነበረም። ሆኖም ግን ክሪሶስቶም ጥሩ ፀባይ ያለው ሰው አክባሪና ትሁት፤ እጅግ ርህራሄና ቸር ሰው ነበር። ይህ ሰው በመንፈሳዊ ሕይወቱና በሥነ ምግባሩ እጅግ ታላቅ ሰው የነበረ ቢሆንም በአካል ቁመናው ግን አጭርና ከሲታ ነበር። ያም ሆኖ ደስተኛ የሆነ ፊቱ፤ በእርጅና የተሸበሸበው ግንባሩ፤ ጠልቀው የሚያዩ የሚመስሉት ብሩህ ዓይኖቹና መላጣው ራሱ፤ ማለትም በአጠቃላይ ገፅታው በተከታዮቹ ዘንድ የማይረሳ ትዝታን የሚያሳድር ነበር።

ክሪሶስቶም ምናልባት በጠርሌሱ ዲዮዶርስ ስር ለተወሰኑ ዓመታት ተማሪ ሆኖ መቆየቱ ቅዱሳት መጻሕፍትን ለማብራራት ችሎታው አንዱም ምክንያት ሳይሆን እንደማይቀር ይገመታል። ከክሪሶስቶም አያሌ ስብከቶች ወደ 640 የሚደርሱት መልእክቶች እስካሁንም ድረስ ይገኛሉ። እነዚህን ጽሑፎች በአሁኑ ጊዜ ለሚያነባቸው እንኳን የክሪሶስቶምን የማሳመን ችሎታ እንዲያደንቅ ይገደዳል። አብዛኛዎቹ ስብከቶቹ ወይም ትምሕርቶቹ በጳውሎስ መልእክቶች ላይ የተመሠረቱ ማብራሪያዎች

ነበሩ። የዕብራይስጥ ቋንቋ አለመቻሉ በብሉይ ኪዳን ቅዱሳት መጻሕፍት ላይ ጠለቅ ያለ ምርምር ለማድረግ ቢያዳግተውም፤ ጠቅላላ ይዘቱን በመመልከት ቀጥተኛ ትርጉምን በመረዳት ከጊዜው ተጨባጭ ችግሮች ጋር እያዛመደ ያስተምር ነበር። ወንጌልን በተግባር ላይ ለማዋል የነበረውን ልባዊ ምኞት ራሱም ጭምር በሥራ በመተርጎም ለምእመናኑ ከማሳየቱም ግብረገብና ሃይማኖት ወይም መስቀሉና ክርስቲያናዊ ሥነ መግባር ሳይለያዩ ጎን ለጎን መሄድ አለባቸው በማለት አጥብቆ ያስተምር ነበር። ስለዚህ ክሪስቶም እስካሁንም ድረስ ቢሆን የምሥራቁ አብያተ ክርስቲያን ካፈራቻቸው ሰባኪ መምህራን ተወዳዳሪ የማይገኝለት ለመሆን በቅቷል።

ለ. ቴዎድሮስ (350-428 ዓ.ም. አካባቢ) በመጽሐፍ ቅዱስ ትንተና የታወቀው ሰው (ኤክሲጂት)፤

ሌላው ታዋቂ የቤተ ክርስቲያን አባት የሞፕሶስትያው ቴዎድሮስ ነው። ይህም ሰው በጦርሴሶ ዲዮዶሮስ ስር ሆኖ ቅዱሳት ጻሕፍትን ለአሥር ዓመታት ያህል አጥንቷል። ይህንን ከፍተኛ ትምህርት ለመከታተል የቻለው ከሀብታም ቤተሰብ በመወለዱ ነበር። በ383 ዓ.ም. በአንዶኪያ ኤጲስ ቆጶስ ሆኖ የተቀባ ሲሆን በ392 ዓ.ም. አካባቢ ዳግም በኪልቅያ የሞፕሶስትያ ጳጳስ ሆነ።

ቴዎድሮስ የጥንት “የኤክሲጂቶች ልዑል” በመባል መጠራቱ ትክክል ነው። ለሁሉም ነገር ምሳሌያዊ ወይም አምሳያዊ ትርጉሞች በመስጠት የታወቀውን (አሊጎሪካል) አተረጓጎም ስልት በመቃወሙ፤ ቴዎድሮስ የሚያተኩረው በጽሑፉ በጥልቅ ሰዋሰዋዊ አወቃቀርና ታሪካዊ መሠረት ላይ ነበር። በዚህ ሁኔታ የጸሐፊውን ትርጉም ያውቅ ነበር። ይህ ሚዛናዊ የሆነው የአጠናን ዘዴው ብቁ ችሎታ ያለው የመጽሐፍ ቅዱስ ተርጓሚና ተቺ እንደዚሁም የሥነ መለኮት ሊቅ አድርጎታል። እንደ ቄላስያስና የተሰሎንቄ መልእክቶች በመሳሰሉት የመጽሐፍ ቅዱስ መጽሐፎች ላይ ማብረሪያዎችን ጽፏል። እርሱም ሆነ ክሪስቶም በጊዜያቸው በመጽሐፍ ቅዱስ አተረጓጎም ላይ ጤናማ የሆነ ተጽዕኖ ነበራቸው። የሁለቱም የመጽሐፍ ቅዱስ አተረጓጎም ስልት ከጠምዛዛውና ምሳሌያዊ የሆነ የትርጉም ዘዴ የተለየ ጉልህ ነበር።

ሐ. ዩሲቢየስ (260-339 ዓ.ም.)

የቤተክርስቲያን ታሪክ ፀሀፊ፤ በመልካም ሥራቸው ከሚታወቁት የቤተክርስቲያን አባቶች መካከል ሌላው ዝነኛው የቂሣሪያው ዩሲቢየስ ነው። ሄሮዶቶስ የታሪክ አባት የሚል መጠሪያ እንደተሰጠው ሁሉ ዩሲቢየስም የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አባት ተብሎ ሊጠራ የሚገባው ምሁር ነበር። ዩሲቢየስ በቂሣሪያ ከተማ ፓምፊለስ በተባለው መምህር ስር መልካም ትምህርት ከማግኘቱም ይህንኑ ወዳጁና መምህሩን ቤተ መጻሕፍት እንዲገነባ እገዛ አድርጎለት ነበር። ዩሲቢየስ እጅግ ትጉህ ተማሪ ስለነበር ለምርምር ሥራው ሊረዳው የሚችለውን ያገኘውን ጽሑፍ ሁሉ ያነብ ነበር። ሃይማኖታዊ ካልሆኑ መጻሕፍቶችና ከቅዱሳት መጻሕፍት የሚያገኛቸውን ምንባብ ? ? ይወስድ ነበር። እነኝህንም ምንባቦች በኋላ ላይ ባዘጋጃቸው ጽሑፎቹ ውስጥ በመጥቀስ ባያሰፍራቸው ኖሮ፤ ብዙዎቹ የወቅቱ የሥነ ጽሑፍ አስተዋጽኦዎች ለዚህ ትውልድ ባልደረሱም ነበር።

የዩሲቢየስ ተፈጥሮአዊ ዝንባሌ ለእንደዚህ ዓይነቱ የምርምር ሥራ የሚስማማ ነበር። ልዝብና የደስ ደስ ያለው ሰው ከመሆኑም በአርዮሳውያን ኑፋቁ ምክንያት በዚያን ጊዜ የተነሣውን ውዝግብ እጅግ አጥብቆ የሚጠላ ነበር። በኒቅያ ጉባኤ ከንጉሡ ቆስጠንጢኖስ በስተቀኝ እንዲቀመጥ የክብር ስፍራ የተሰጠው ከመሆኑም እርሱም ልክ እንደቆስጠንጢኖስ የያዘው አቋም በአትናቴዎስና በአርዮስ መካከል የማስታረቂያ አሳብ ለማቅረብ ነበር። ይህም የኒቅያ ጉባኤ በመጨረሻ አሻሽሎ የተቀበለው “የቂሣሪያ የእምነት መግለጫ” በመባል የሚታወቀው ውሳኔ፤ በዚሁ በቂሣሪያው ዩሲቢየስ የተዘጋጀ ነበር።

የዩሲቢየስ ታላቁ ሥራው የቤተ ክርስቲያን ታሪክ መጻፍ ሲሆን ከሐዋርያት ዘመን ጀምሮ እስከ 324 ዓ.ም. የነበረውን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በቅደም ተከተል በማስፈር ለመጨረሱ ትውልድ አትርፏል። የዚህ ጽሑፍ ዓላማ ቤተ ክርስቲያን ያሳለፈችውን የመከራ ዘመን፤ ያደረገችውን ተጋድሎና በዚያም የብልፅግና ዘመን ለመድረስ የበቃችበትን ሁኔታ ለማሳየት ነበር። ይህ ሥራው ለዛሬም ትውልድ የምርምር ሥራ እጅግ ዋጋ ያለው ለመሆን የበቃው፤ ዩሲቢየስ በቂሣሪያ በነበረው ጥሩ ቤተ ጻሕፍት ለመጠቀምና የቤተ መንግሥቱን መዛግብት ለማየት ዕድሉ ስለነበረውና ተጨባጭ የታሪክ መረጃዎችን ለመጥቀስ በመቻሉ ነው። እርሱም ካጋጠሙት መረጃዎች ሁሉ የተሻሉትንና እውነተኛ የሆኑትን ለመምረጥና በእነርሱም በታማኝነት ለመጠቀም የቻለውን ያህል ጥረት አድርጓል። ዩሲቢየስ እንደምንጭ የተጠቀመባቸውን በርካታ መረጃዎች ሐቀኝነት ለመመዘን እንደዘመናዊ የታሪክ ሰዎች ሳይንሳዊ ጥናቶችን አድርጓል። ስለዚህ እስካሁንም ድረስ ቢሆን ስለመጀመሪያዎቹ ሦስት መቶ ዓመታት የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከሁሉም የተሻለው ምንጭ የዩሲቢየስ መጽሐፍ በመሆኑ ብዙም ልንደነቅ አይገባም። የታሪክ ሊቃውንት የሚለማቸው ቅሬታ ቢኖር ዩሲቢየስ እንደ ዘመናውያኑ የታሪክ ሰዎች የጻፋቸውን ታሪኮች የመረጃ ምንጭ በግርጌ ማስታወሻዎች ላይ ባለለመግለጡ ብቻ ነው። እርግጥ አልፎ አልፎም ዩሲቢየስ ድርጊቶችን በመመዝገብ ላይ ብቻ ሲወሰን ምክንያታቸውንና ውጤታቸውን ሳይተነትን የሚያልፍበትም ጊዜ ያጋጥመናል። ከእነዚህ ጉድለቶች ሌላ አቀራረቡ ድግምግምሽ የበዛበትና የተወሰነ

ዓላማ ባይኖረውም፡ በተረፈ ግን በታሪክ ምንጭነቱ ለቤተ ክርስቲያን ከግምት በላይ የሆነ ጠቀሜታ አስገኝቷል።

የሲቢዩስ ከአብርሃም ጀምሮ እስከ 323 ዓ.ም. ድረስ ያለውን ዓለም አቀፍ ታሪክ “ክሮኒካል” በሚል ርእስ ፅፏል። የዚህ መጽሐፍ አካል የሆነው “ክሮኖሎጂካል ካኖን” የመካከለኛውን ዘመን ታሪክ በጊዜው የነበረው ሥርዓተ ልማድ መረጃዎችን አካቷል። “የቆስጠንጢኖስ ታሪክ” በሚል ርእስ እንደ ተጨማሪ ያስፈረው ታሪክ በጥሩ ዘዴ የተጻፈና ትንሽ የተጋነነ ቢሆንም ንጉሠ ነገሥቱ ከቤተ ክርስቲያን ጋር ስለነበረው ግንኙነት በማስመልከት ግን በቂ መረጃ የሚሰጥ ነው። ሌላም ስለዚሁ ንጉሠ ነገሥት ሕይወት በማስመልከት የተጋነነ የታሪክ (ባዮግራፊ) መዘክር ጽፈዋል።

የዩሲቢዩስ ታሪካዊ ሥራ ከእርሱ ቀጥሎ በተነሡ ሁለት ተከታዮቹ ቀጥሏል። ሆኖም የእነርሱ ሥራዎች እንደ ዩሲቢዩስ ታማኝነት ያላቸው አልነበሩም። ሶቅራጥስና ሶዞሜን የተባሉት እነዚህ ሁለት ጸሐፊዎች በሕግ ሙያ የሠለጠኑ ቢሆኑም በታሪክ እውቀታቸው ግን ከመሃይም የማይሻሉ ስለነበረ፡ በተቃዋሚዎቻቸው ፊት እንኳን በአቋማቸው የእኛን አሳብ ብቻ ተቀበሉ ባዮች አልነበሩም። ሶቅራጥስ በዩሲቢዩስ የተጀመረውን ሥራ ለማሟላት ባደረገው ሙከራ ከ305-439 ዓ.ም. ድረስ የነበረውን የክርስትና ታሪክ አጠቃሎ ለመጻፍ ሞክሯል። ሶዞሜን ጥገኝነት የሚያጠቃው ስለነበር ሥራው በአብዛኛው ከሶቅራጥስና ከሌሎች ሰዎች የተቀዳ ነበር። ይኸውም ከዓላማዊ ኑሮ የራቀ፡ ከምችትና ቅንጦት የተቆጠበና የመናኞችን ዓይነት ሕይወት ወደመምራቱ ያዘነበለ ሰው ከመሆኑ የተነሣ እንደሆነ ይነገራል። ጽሑፉም ከ323-425 ዓ.ም. ያለውን ጊዜ ታሪክ የሚያጠቃልል ነበር። ቤተ ክርስቲያን የሶቅራጥስ፡ የሶዞሜንና የዩሲቢዩስን ሥራዎች እንደ አስተማማኝ የቤተ ክርስቲያን የታሪክ ምንጭ ትቆጥራቸዋለች።

II. ከኒቅያ ጉባኤ በፊት የነበሩ የምዕራባ ቤተ ክርስቲያን አባቶች ፤

በእነዚህ ክፍለ ዘመናት ውስጥ የነበሩት የምዕራባ ቤተ ክርስቲያን አባቶች በምሥራቁ ቤተ ክርስቲያን አባቶች ዓይን ሲታዩ በተለያዩ መስኮች የላቁ ነበሩ ለማለት ይቻላል። ከሥራዎቻቸው መካከል የቅዱሳን መጻሕፍት ትርጉም፡ የአሕዛብ ፈላስፋዎች ምርምሮችና የሥነ መለኮት ትምህርት ጽሑፎች ዋነኞቹ ናቸው። ከግሪኮች ግምታዊ አስተሳሰብ ተፃራሪ ወደሆነው የላቲኖች ተጨባጭ አመለካከት የማዘንበልን አዝማሚያ በጄሮም፡ በአምብሮዝና በአውግስጢኖስ ሥራዎች ውስጥ እንመለከታለን።

ሀ. ጄሮም (347-420 ዓ.ም.)

የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት ማብራሪያጽሐፊና ተርጓሚ፤ የቪኒሽያ ተወላጅ የሆነው ጄሮም በ360 ዓ.ም. ከተጠመቀ በኋላ ለብዙ ዓመታት በሮምና በጎል ከተሞች ከርታታ ተማሪ በመሆን ኑሮውን ይገፋ ነበር። በሚቀጥሉት 10 ዓመታት አንዶኪያን በመጎብኘት የዕብራይስጥ ቋንቋን ለመማር የገዳምን ሕይወት ተከተለ። በ382 ዓ.ም. የሮም ጳጳስ ለነበረው ለዳሞሱስ ጸሐፊ ሆኖ በማገልገል ላይ እንዳለ የመጽሐፍ ቅዱስን አዲስ ትርጉም ቢያዘጋጅ እጅግ ዋጋ ያለው ነገር ሊሆን እንደሚችል ዳሞሱስ መከረው። ጄሮም በ386 ዓ.ም. ወደ ፍልስጥኤም በመሄድ ቀደምት የዕብራይስጥ ቋንቋ ያስተማራትን ፓውላ የተባለች ሀብታም ሮማዊ ሴት ለማግኘት በመቻሉ፡ በእርሷ እርዳታ በቤተልሄም በሚገኝ በአንድ ገዳም ውስጥ ለ35 ዓመታት ያህል እንደ መሪ ለመቆየት ቻለ።

የጄሮምን ትክክለኛ ስእል ለማግኘት ፈጽሞ አልተቻለም። ይሁን እንጂ ጽሑፎቹ ላይ እርሱን የሚወክሉ ምስሎች ሄሳንስ ? ? ዘመን በጣሊያን የተሠሩ ሲሆን፡ ከርስጌ በኩል ያለው ጄሮም በመጻሕፍቱ እንደተከበበ የሚያሳይ ነው። በስተግርጌው ባለው ሌላው ስዕል ላይ ጄሮም በመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም ሥራው ከእናቱና ከእህቱ ጋር በመተባበር ከረዳቸው ከማርሴላ ጋር ሲነጋገር ሦስት ሐሜተኞች ደግሞ ከሴት ጋር በማውራቱ ስሙን በማጥፋት ሲንሾካሾኩ እናያለን።

የጄሮም ታላቁ አስተዋጽኦው ቨልጌይት በመባል የሚታወቀውን የመጽሐፍ ቅዱስ የላቲን ቋንቋ ትርጉም በማዘጋጀቱ ነበር። ከ391 ዓ.ም. በፊት አዲስ ኪዳን የላቲን ትርጉም ከልሶ ጨርሶ ነበር። የብሉይ ኪዳንን ትርጉም ለማዘጋጀት ደግሞ፡ ሰፕቱዋጂንት ተብሎ ከሚጠራው ከግሪክ ትርጉም ባሻገር በመሄድ፡ በቀጥታ ከዕብራይስጥ ወደ ላቲን ቋንቋ በመተርጎም በ405 ዓ.ም. ባለው ጊዜ ውስጥ አጠናቅቆ ለመጨረስ ቻለ። የጄሮም ትርጉም በምዕራብ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በሰፊው አገልግሎት ላይ ከመዋሉም፡ በቅርቡ የትሬንት ጉባኤ ከጀመረበት ጊዜ አንሥቶ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ብቸኛና ተቀባይነት ያለው መጽሐፍ ቅዱስ ነበር።

ጄሮም ከዚህም በተጨማሪ የሃይማኖት ትምህርቶችን የማብራራት ችሎታ ስለነበረው እስከዛሬ ድረስ የሚያገለግሉ በርካታ የመጽሐፍ ቅዱስ ትንታኔዎችን አዘጋጅቷል። ቀደም ብሎ የሥነ ጽሑፍና ሥነ ጥበብ ትምህርት ለመከታተል የነበረው ፍቅርና እውቀት ቅዱሳን መጻሕፍትን ለመተርጎም ረድቶታል። ቆይቶ ግን ይህንን የጥንታዊውን ዓለም የሥነ ጽሑፍና የሥነ ጥበብ ሥልጣኔ ጠቀሜታ ቢያቃልለውም፡ በዚሁ በጥንታዊው አጻጻፍ ዘዴዎች በመጠቀም ነበር “ዲ ቫሪስ ኢሉስትሪቶስ” የሚል ጥሩ ጽሑፍ አዘጋጅቷል። ይህ ጽሑፍ ከሃዋርያት ዘመን ጀምሮ እስከ እርሱ ጊዜ ድረስ የነበሩትን የታወቁ ክርስቲያን ጸሐፊዎች

የሕይወት ታሪክና የጽሑፎቻቸውን ዝርዝር ባጭሩ የያዘ ነበረ። በሕይወቱም ከዓለማዊው ይልቅ ገዳማዊው ኑሮ ያዳላ ስለነበረ ይህንኑ በማስመልከት ሰፊ ሀተታ አቅርቧል። በመካከለኛው ዘመን እጅግ ተስፋፍቶ ለነበረው የገዳም ሕይወት፣ ይህ ጀሮም የጻፈው መጽሐፍ አንዱና ዋናው ምክንያት ነበር።

ለ. አምብሮዝ (339-397 ዓ.ም. አካባቢ) አስተዳዳሪና ሰባኪ፤ አምብሮዝ በቤተ ክርስቲያን አስተዳደር፣ በስብከትና በሥነ መለኮት ትምህርት ያለውን ብቃት ያሰየ ሰው ነው። አባቱ የጎል ክልል ገዢ በመሆኑ ከፍተኛ ሥልጣን ያለው ሰው ሲሆን፣ ቤተሰቡም በሮም የገዢ መደብ አባላት ዘንድ የተከበሩ ነበሩ። ስለዚህ ወደፊት ለሚጠበቀው የፖለቲካ ሥራ ይረዳው ዘንድ የሕግ ትምህርት እንዲከታተል አደረጉት። ወዲያውኑም በሚላን ከተማ አካባቢ ገዢ ሆኖ ተሾመ። የሚላኑ ጳጳስ በ374 ዓ.ም. ሲሞት አምብሮዝ በእግሩ እንዲተካ ነዋሪዎቹ በአንድ ድምጽ ስላማጠኑትና እርሱም ከእግዚአብሄር እንደተላከ ጥሪ አድርጎ ስለቆጠረው፣ የገዢነቱን ሥልጣን ለመተው ወሰነ። ሀብትና ንብረቱን ለድሆች ካከፋፈለ በኋላም፣ ጳጳስ በመሆን ቅዱሳት መጻሕፍትንና የሥነ መለኮት ትምህርት በጥልቀት ማጥናት ጀመረ።

ይህ ከሞሃይክ የተሠራ የአምብሮስ ሥዕል ነው። የሚላኑ ጳጳስ አምብሮዝ፣ እጅግ ተወዳጅ ሰባኪ፣ እውቅ የሥነ-መለኮት ሊቅና መልካም አስተዳዳሪ ነበር። ሞክሮኩ ከ5ኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ በኋላ እንደተሠራ ሲገመት፣ ትክክለኛውን የአምብሮዝን መልክ ስለመወከሉ ግን አጠራጣሪ ነው።

አምብሮዝ ቤተ ክርስቲያንን በሚመለከቱ ጉዳዮች ፍርሃት የማያውቅና ብቁ አስተዳዳሪ መሆኑን በተግባር በማሳየት አረጋግጧል። ኃይለኛ የሆነውን የኤሪያን ቡድን በቀጥታ ተቃውሟል። ሌላው ቀርቶ ንጉሠ ነገሥቱ ቴዎዶስዮስን እንኳን በድፍረት ለመቋቋም ወደ ኋላ አላለም ነበር። በ390 ዓ.ም. ወይም በ391 ዓ.ም. የተሰሉንቱ ከተማ ገዢ በሰው እጅ በመገደሉ ቴዎዶስዮስ ደሙን ለመበቀል ሲል ሕዝቦችን አደባባይ ሰብስቦ አስፈጅቷቸው ነበር። 7,000 ያህል ሰዎች ተገደሉ። ከዚያም ቅዱስ ቁርባን ለመቀበል ወደ ቤተ ክርስቲያን በመጣበት ወቅት አምብሮዝ በሕዝቡ ፊት በትሕትና ንጉሠ ነገሥቱ እራሱን ዝቅ አድርጎ ንስሃ እስካልገባ ድረስ ቅዱስ ቁርባን መውሰድ እንደማይችል በመንገር ከልክሎት ነበር። አምብሮዝ መንግሥትና ገዢዎች ቤተ ክርስቲያንን እንዲያከብሩና በመንፈሳዊ ክልል ውስጥ በመግባት የቤተ ክርስቲያንን መብት እንዳይጥሱ አጥብቆ ይፈልግ ነበር።

ምንም እንኳን አምብሮዝ ቅዱሳት መጻሕፍትን በሚያስረዳበት ጊዜ ሁሉ፣ በአምሳያው (ምሳሌያዊ) ገለጣዎች አዘውትሮ መጠቀሙ ትምህርቱን ቢያድበስብስበትም ጥሩ ችሎታ ያለው ሰባኪ ነበር። ለምሳሌ በሚላን ካቴድራል ያሰማው ስብከት ነበር ለአውግስጢኖስ ከክርስትና ጋር ለመተዋወቅ ምክንያት የሆነውና በኋላም ለደኅንነት ሊያበቃው የቻለው። በምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ የጉባኤ መዝሙሮችንና ሌሎችንም ዓይነት መዝሙራትን ያስተዋወቀ አምብሮዝ ነው። ጳጳስ ሆኖ እስከተቀበበት ጊዜ ድረስ የሥነ መለኮት ትምህርትን ያላጠና ቢሆንም እንኳን መጨረሻ ላይ ግን የማይናቅ የሥነ መለኮት ሊቅ ለመሆን ችሎ ነበረ።

ሐ. አውግስጢኖስ (354-430 ዓ.ም. አካባቢ)
ፈላስፋና የሥነ መለኮት ሊቅ፤

ምንም እንኳን ጀሮምና አምብሮዝ የመካከለኛው ዘመን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ዶክተሮች የሚል ማዕረግ የተሰጣቸው ቢሆንም፣ ከአውግስጢኖስ ዝና ጋር ሲወዳደር ግን የእነርሱ ታዋቂነት አነስተኛ ነበር። ለፕሮቴስታንት እምነትም ሆነ ለሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አውግስጢኖስ ለክርስትና ባደረገው አስተዋጽኦ ከፍተኛ ባለውለታቸው ነው። አውግስጢኖስ ከፍተኛ ብቃት ያለው ፓለሜሲስት፣ በጣም ጥሩ ሰባኪ፣ መልካም ኤጲስ ቆጶሳዊ አስተዳዳሪ፣ ድንቅ የሥነ መለኮት ትምህርት ሊቅና እስካሁን ድረስ እጅግ ጠቃሚ የሆነውን የክርስትናን ታሪክ ፍልስፍና ለመጀመሪያ ጊዜ ያስተዋወቀ ሰው ነው። አውግስጢኖስ ከኖረበት ዘመን አኳያ ጥንቱ የግሪኮች ሥልጣኔና (ከአረማውያን ቀደም ብሎ ከመውደቁ በፊት) በአዲሱ የመካከለኛው ዘመን አመለካከት መካከል የቆመ ሰው ነበር ለማለት ይቻላል። የጥንቱ የግሪኮች የሥልጣኔ ጊዜ ያለፈበት መሆኑን አውግስጢኖስ በማሰገንዘብ፣ ሰዎች “የእግዚአብሔር ከተማ” ብሎ የሰየመውን የመንፈሳዊ ሥልጣኔ መምጣት በተስፋ እንዲጠባበቁ ያስተምር ነበር።

አውግስጢኖስ በ354 ዓ.ም. የሰሜን አፍሪካ ከተማ በሆነችው በታጋስት ይኖር በነበረ በአንድ ሮማዊ ባለ ሥልጣን ቤት ተወለደ። ሞኒካ የተባለችው እናቱ አውግስጢኖስ ክርስትናን እንዲቀበል አጥብቃ ትጸልይ ነበር። የመጀመሪያ ትምህርቱን የተከታተለው በአካባቢው በሚገኝ ትምህርት ቤት ሲሆን፣ ካላቲን ቋንቋ በተጨማሪ በጣም ይጠላው የነበረውንና ምንጊዜም በትክክል ሊናገረው ያልቻለውን ግሪክኛም እንዲማር ተገዶ ብዙ ድብደባዎች ይደረግበት ነበር። ከዚያም በቅርብ ይገኝ በነበረው

በማዳሰራት ትምህርት ቤት ትንሽ እንደቆየ፤ የንግግር ማሳመር ጥበብን ለመማር ወደ ካርታጎ ተላከ። አውግስጢኖስ በዚሁ ሁኔታ ከቤተሰብ ተጽዕኖ ነጻ ስለሆነ በዘመኑ የነበሩ አብዛኛዎቹን ተማሪዎች የኑሮ ፈለግ በመከተል አንዷን ሴት ቅምጥ አድርጎ ይዞ ነበር። ከዚህም መሰሉ ግንኙነት በ372 ዓ.ም. አዲዮዳተስ የተባለ ወንድ ልጅ ተወለደለት። አውግስጢኖስ እውነትን ለመፈለግ ባደረገው ጥረት በመጀመሪያ በ373 ዓ.ም. የሚኒኪያውያንን ትምህርት በመከተል ለትንሽ ጊዜ ቢቆይም፤ አጥጋቢ ሆኖ ስላላገኘው የሲሴሮ ሆርቴንሺየስ እና የኒዮፕሌተኒናገኛለን ቶችን በማንበብ ወደ ፍልስፍና ዞረ። በ384 ዓ.ም. ወደ ሚላን እስከሄደ ድረስ በአገሩ በካርታጎና በሮም የንግግር ችሎታን የማዳበሪያ ዘዴ ትምህርት (ሬቶሪክ) አስተማረ።

ሆኖም አውግስጢኖስ ወደ እውነተኛው የክርስትና እምነት የሚለወጥበት ጊዜ በ386 ዓ.ም. ደረሰ። አንድ ቀን በአትክልት ስፍራ ተቀምጦ ስለ መንፈሳዊ ነገር በሚያስላስልበት ወቅት በአጠገቡ ካለ ግቢ “ውሰድና አንብብ” የሚል ድምጽ ሰማ። አውግስጢኖስ ይህን ድምጽ በሰማ ጊዜ መጽሐፍ ቅዱሱን አንሥቶ ሲመለከት በአጋጣሚ ዓይኖቹ ሮሜ 13፡13-14 ላይ አረፉ። ይህንንም ቃል ባነበበ ጊዜ በሚኒኪያኒዝምም ሆነ በኒዮፕሌተኒዝምም ያላገኘው ብርሃን አሁን ለነፍሱ ተገለጠለት። ስለዚህ ያለ ሕግ ያገባትን ሴት ካማሰናበቱም የጥሩ ንግግር ዘዴዎች የማስተማር ሥራውንም ተወ። ለልጇ ወደ ክርስትና መምጣት ለረጅም ጊዜ ትጻልይለት የነበረችው እናቱ ከተጠመቀ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ሞተች። አውግስጢኖስ ወደ ካርታጎ በመመለስ በ391 ዓ.ም. ካህን ተደርጎ ለአገልግሎት ተቀባ። በ396 ዓ.ም. ደግሞ የሂፓ ጳጳስ ሆነ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ እስከ ዕለተ ሞቱ (430 ዓ.ም.) ድረስ ሕይወቱን በኤጲስ ቆጶስ አስተዳዳሪነት፤ በጥናትና የተለያዩ ጽሑፎችን በመጻፍ አሳለፈ። ከቤተ ክርስቲያን አባቶች ሁሉ ታላቁም ሰው ሆነ። በአጠቃላይ ከአንድ መቶ መጻሕፍት በላይ፤ አምስት መቶ የሰብከት ትምህርቶችንና ሁለት መቶ መልእክቶችን ጽፏል።

የአውግስጢኖስ ብእር ውጤቶች ከሆኑት ሥራዎች ሁሉ እጅግ ተወዳጅና በሰፊው የሚታወቀው “ኑዛዜዎች” (ኮንፌሽንስ) በሚል ርእስ የጻፈው የግል ታሪኩ ነው። የዚህ ጽሑፍ ሥራ የተጠቃለለው በ401 ዓ.ም. ሲሆን እንደ ሌሎቹ ዋና ዋና ሥራዎቹ ሁሉ ይህም የእርሱንና የቤተ ክርስቲያን ችግር የሚያመለክትና ከጭንቀት የመዳኛ መንገዶችን የሚያበስር ነበር። በዚህ መጽሐፍ ውስጥ አውግስጢኖስ ስለ ራሱ ጉድለቶች ግልጥልጥ አድርጎ ጽፏል። ከቁጥር 1-7 ያሉት መጻሕፍት ወደ እውነተኛ የክርስትና እምነት ከመለወጡ በፊት ስለነበረው ሕይወት የሚገልጡ ናቸው። ቀጣዩ መጽሐፍ 8 ደግሞ ወደ ክርስትና የመጣበትን ሁኔታ ስያሳይ ተከታዮቹም ሁለት መጻሕፍት ከተለወጠ በኋላ ያጋጠሙትን ጉድለቶችና የእናቱን ሞትና ወደ ሰሜን አፍሪካ መምጣቱን ጭምር ይገልጻል። ከቁጥር 11-13 ያሉ መጻሕፍት በዘፍጥረት የመጀመሪያ ምዕራፎች ላይ የተሰጡ ማብራሪያዎች ሲሆኑ አውግስጢኖስ የተጠቀመው በአብዛኛው በአምሳያ አተረጓጎም (አላጎሪካል) ዘዴ ነበር።

እግዚአብሔር አውግስጢኖስ ለመሰለ ኃጢአተኛ የገለጠውን ይህንን ፀጋ ክርስቲያኖች ሁሉ ለዘመናት በማንበብ እግዚአብሔርን ለማመስገንና መንፈሳዊ በረከትን ለማግኘት በቅተዋል። መጽሐፉ እጅግ ተወዳጅ የሆነውንና በሰዎችም ዘንድ ተደጋግሞ የሚነገረውን የሚከተለውን ጥቅስ በመግቢያው መጀመሪያ አንቀጽ ላይ ይዟል። ይኸውም “አንተ የፈጠርክን የራስህ እንድንሆን ነውና። በአንተ ዘንድ ዕረፍትን እስካላገኘን ድረስ ልባችን አታርፍም” የሚል ነበር። እንደዚሁም አውግስጢኖስ በከፋት ሃይል ቁጥጥር ስር በነበረበት ወቅት የሠራውን ግፍና የኃጢአቱን ጥልቀት በማስመልከት “ንጽሕናንና ፅናትን ስጠን፤ እራስን መግዛትንም ጭምር” በማለት ነፍሱ የተሰማትን እሮሮ በጽሑፍ አስፍሮታል። ይህም ልመናው በመጨረሻ የእግዚአብሔርን ፀጋ ሲለማመድ ተሟልቶላታል።

አውግስጢኖስ ከመሞቱ ጥቂት ቀደም ብሎም የሕይወት ታሪኩን “ረቪዥንስ” ተብሎ የሚጠራው ? ? እንደገና በመከለስ (አሻሽሎ) ? ? ጽፏል። እያንዳንዶቹን የፈጸማቸውን ሥራዎች በቅደም ተከተል በማስቀመጥ አስተሳሰቡ በዓመታት መካከል እንዴት እየተቀየረ እንደሄደ አመልክቷል። በተለይ ደግሞ ቀደም ብሎ ከአሕዛብ ፍልስፍና ጋር ስለነበረው ቁርኝት ከመጸጸቱም በላይ፤ እንደ ክርስትና ሰውን ወደ እውነት ሊመራ የማይችል መሆኑን እንዴት እንደተረዳና እንዳፈገፈገም ገልጧል። ይህ ምሁራዊ የሆነው የራሱን የሕይወት ታሪክ ያቀረበበት መጽሐፍ ነው።

በተጨማሪም አውግስጢኖስ የፍልስፍና ሥራዎቹን በሁለት ወገኖች መካከል በሚደረግ የንግግር ምልልስ መልክ ጽፏል። ከእነዚህም መካከል “ኮንትራ አካዴሚክስ” በሚል ርእስ ያቀረበው ከሌሎቹ ሁሉ የላቀው ሲሆን፤ በዚህ ጽሑፉ ሰው በፍልስፍና ጥናት፤ በይሆናል ላይ ከተመሠረቱ እውነቶች ላይ ሊደርስ ቢችልም ፍጹም እርግጠኛነት የሚገኘው ግን በመጽሐፍ ቅዱስ መገለጥ ብቻ መሆኑን አመልክቷል።

ከማብራሪያ (ኤክስፖዚሽን) ሥራዎቹ መካከል ደግሞ ከሁሉም የላቀውና ተፈላጊው “ደ. ዶክትሪና ክሪስትያና” በሚል ርእስ በተለይ ስለ ክርስትና መሠረታዊ ትምህርት የጻፈው ነው። ይህ መጽሐፍ ስለ መጽሐፍ ቅዱስ አጠናን ዘዴና ስለ አተረጓጎም ዘዴዎች ሳይንስ (ኸርማኒዩቲክስ) የሚያስረዳ አነስተኛ መጽሐፍ ነው። በዚህ መጽሐፍ የእምነትን ምንነት በምሳሌዎች እያነጻጸረ

ከማሳየቱም ከዚህም በመነሣት አንዳንድ መመሪያዎችን ደንግጋል። እነዚህም መመሪያዎች ከመጽሐፍ ቅዱስ አጠቃላይ አቅጣጫ ጋር የሚቃረን ትምህርት ከመጽሐፍ ቅዱስ መጽሐፎች ከየትኛውም ክፍል ቢሆን መውጣት የለበትም የሚሉ ነበሩ። ይህንን በመዘንጋት ብዙ ሰዎች ወደ ስሕተት ብሎም ወደ መናፍቅነት ለመመራት በቅተዋል። አውግስጢኖስ እነዚህን መመሪያዎች ሳይዘነጋ በርካታ የብሉይ ኪዳንና የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ትርጉም ማብራሪያዎችን ጽፏል።

እንደዚሁም አውግስጢኖስ በሥነ መለኮት ትምህርቶች ላይ የተለያዩ መጽሐፍቶችን አበርክቷል። ከእነዚህም መካከል ስለ ሥላሴ የሚያስተምረው “ዲቲርኒታተ” የተባለው ከሁሉም ልቆ የሚታወቀው ነው። ከዚህ ሥራ የመጀመሪያዎቹ ሰባት መጻሕፍት ስለ ሥላሴ ትምህርት በመጽሐፍ ቅዱስ ገለጣ በመደገፍ የሚያሳዩ ናቸው። በሥነ መለኮት ትምህርት ላይ ያለውን አመለካከቶች የሚያሳየው መጽሐፍ ደግሞ “ኤንቺሪዲአን አድ ሎሬኒቲዩም” በመባል የሚታወቅ አነስተኛ መጽሐፍ ነው። ይህ ሥራው በኋላ የለወጣቸውንና የቀየራቸውን አሳቦቹን ከገለጠባቸው (ረቢዥንስ) ከሚሉት ጽሑፎች ጋር አውግስጢኖስ የነበረውን የሥነ መለኮት ትምህርት አቋም በግልጽ ያሳያሉ። የክርስትናን እምነት ከማረኪያውያኖች፣ ከዳናቲስቶችና በተለይ ደግሞ ከፔላጊዮሳውያኖች የሐሰት ትምህርቶች የሚከላከሉ በርካታ የእምነት መከላከያ ጽሑፎች (ፓሌሚክስ) ከመጻፉም በተለይ “ዲ. ሄርሲኢቡስ” የሚለው መጽሐፍ ስለ መናፍቃን ታሪክ የሚናገር ነበር።

አውግስጢኖስ በርካታ የሆኑ ተግባራዊ መመሪያዎችንና፣ በመጋቢት አገልግሎቱ ካገኛቸው ልምዶች በመነሣት የተረዳቸውን ሀቆች ቁጥራቸው ከ200 በላይ በሚደርስና እስካሁን በእጃችን በሚገኙ መልእክቶቹ አስፍረዋል። እነዚህ ሥራዎቹና መልእክቶቹ አንድ የቤተ ክርስቲያን አስተዳዳሪ ወይም መጋቢ አገልግሎት በሚሰጥባቸው ዓመታት ሊያጋጥሙት በሚችሉ የተለያዩ ተግባራዊ ችግሮች ላይ ያተኮሩ ናቸው።

በብዙዎቹ አስተሳሰብ፣ ከሁሉም ሥራዎቹ (አፓሊጂቲክስ) ሁሉ የላቀውና ከፍተኛ ደረጃ የሚሰጠው እንደዚሁም ከፍተኛ ታዋቂነትን ያተረፈለት ከ413-426 ዓ.ም. ባለው ጊዜ በላቲን ቋንቋ የተጻፈው “ደሲቪታተ ደይ” ወይም “የእግዚአብሔር ከተማ” የሚለው መጽሐፍ ነው። አውግስጢኖስም እራሱ ከሥራዎቹ ታላቁ ይህ እንደሆነ ያምን ነበር። ሮማውያን በ410 ዓ.ም. በአላሪክ መዘረፋቸው አስደንግጧቸው ይህ ጥፋት የመጣባቸው የጥንቱን የሮማውያን ሃይማኖት ትተው ክርስትናን በመቀበላቸው እንደሆነ በመቁጠር ክርስትናን ወነጀሉ። አውግስጢኖስ በጓደኛው በማርሰሊኒስ ጠያቂነት ለዚህ ውንጀላ መልስ ጻፈ። ከቁጥር 1-10 ያሉት መጻሕፍት ለውንጀላው መከላከያ መልስ የያዙ ክፍሎች ሲሆኑ፣ በተለይ ከቁጥር 1-5 ባሉት መጻሕፍት ለሮም መንግሥት የብልፅግና ምክንያቱ ብዙ አማልክት ያመልኩበት የነበረው የቀድሞው የሮም ሃይማኖት አምልኮ እንዳልነበረ ለማሳየት ሞክረዋል። ይህንንም ለማሳመን፣ ሮማውያን ከክርስትና መምጣት እጅግ ቀደም ብሎ እንኳን የተለያዩ መቅሰፍቶችና ፣ አደጃዎች ይደርሱባቸው እንደነበር በማስረጃ በመደገፍ አብራርቷል። ደግሞም በየጊዜው ያገኙት ስኬታማ ብልፅግና እነርሱ በቸልተኝናት የሚመለከቱት የእግዚአብሔር ቸርነት ውጤት እንደሆነ አስገንዝቧቸዋል። እንደዚሁም በሚቀጥሉት አምስት መጻሕፍት አውግስጢኖስ ዘላለማዊ በረከትን ለማግኘት የሮም አማልክትን ማምለክ አስፈላጊ እንዳልሆነ አሳይቷል። እነዚህ አማልክቶች ጊዜያዊ በሆነው በዚህ ምድራዊ ዓለምም ሆነ በመንፈሳዊው ዓለም ለሚያመልኩባቸው ሰዎች አንዳችም ነገር ማድረግ እንደማይችሉ ከመግለጡም ክርስትና ግን ከዚህ ቀደም ደስ የሚሰኙበትን ምድራዊ በረከት እንደሰጣቸው ወደፊትም ሊሰጣቸው እንደሚችል አስገንዝቧል።

በአውግስጢኖስ የተጀመረውና ከዚያ ቀደም ታይቶ የማይታወቀው አዲስ ሥራ ደግሞ የታሪክ ፍልስፍና የሚለው ሲሆን ይህም ከቁጥር 11-22 ባሉት መጻሕፍቱ ውስጥ ይገኛል። የሁለቱ ከተሞች መነሻቸው ከቁጥር 11-14 ባሉት መጻሕፍቱ ተጠቅሷል። የዚህ ሥራ ማዕከላዊ አሳብ በ14ኛ መጽሐፍ ምዕራፍ 28 ላይ ይገኛል። የእግዚአብሔር ከተማ የሆነችው የመጀመሪያዋ ከተማ ሰዎችና ሰማያዊ ፍጥረታት ሁሉ በእግዚአብሔር ፍቅር አንድ ሆነው የእርሱን ክብር ብቻ እየፈለጉ የሚኖሩባት ከተማ ስትሆን ምድራዊቷ ከተማ ግን እራሳቸውን የሚወዱና የራሳቸውን ክብርና ጥቅም ብቻ የሚፈልጉ ወገኖች የሚኖሩባት ናት። ሁለቱን ከተሞች የሚለያያቸው መመሪያ ፍቅር ነው። አውግስጢኖስ ስለእነዚህ ሁለት ከተሞች ሲያነሣ፣ ስለ ሮም መንግሥት ወይም ስለ ሮም ቤተ ክርስቲያን ለመጻፍ አቅዶ አልነበረም። አመለካከቱ የበለጠ ዓለም አቀፋዊና በጊዜው የተለመደውን ጠባብ የሆነ የታሪክ አቀራረብ በመቃወም ነበር። ከቁጥር 15-18 ባሉት መጻሕፍቱ የእነዚህን ሁለት ከተሞች እድገትና ብልፅግና ሂደት ከመንፈሳዊና ከዓለማዊ ታሪክ አኳያ እየቃኘ ጽፏል። የተቀሩት መጻሕፍት ግን የእነዚህን ከተሞች ፍጻሜ የሚናገሩ ናቸው። ከፍርድ በኋላ የእግዚአብሔር ከተማ ዜጎች የሆኑት ሁሉ ዘላለማዊ ደስታን የሚካፈሉ ሲሆኑ።